

Historische Räume neu modellieren und visualisieren. Community-Workshop. Digitale Kartenwerkstatt altes Reich (DigiKAR), Ratzbona, 27 lipca 2023 roku

DigiKAR to trzyletni projekt realizowany przez konsorcjum złożone z Leibniz-Instituts für Europäische Geschichte w Moguncji, Leibniz-Instituts für Länderkunde w Lipsku, Leibniz-Instituts für Ost- und Südosteuropaforschung w Ratzbonie, Uniwersytet w Moguncji i École des Hautes Études en Sciences Sociales w Paryżu. Jego celem jest opracowanie nowych metod modelowania danych wizualizacji kartograficznej, które dzięki wykorzystaniu narzędzi cyfrowych pozwolą na lepsze zobrazowanie i dokumentację złożonych zjawisk przestrzennych w historii Rzeszy. Wybrano dwa szerokie studia przypadków. Jednym jest Elektorat Saksonii, a dokładniej rejon Miśni oraz dobra Schönburgów, gdzie rozdrobnienie władzy terytorialnej, spory kompetencyjne i nakładanie się różnych form zwierzchności było szczególnie intensywne. Drugi przypadek dotyczy Moguncji i „mobilności biograficznej” jako symptomu dynamicznych i przekraczających granice polityczne relacji przestrzennych.

Spotkanie w Ratzbonie w lipcu 2023 r. miało na celu wymianę doświadczeń zarówno wewnątrz zespołu złożonego z grup pracujących na co dzień w różnych miastach, jak i zaproszenie do rozmowy ekspertów z zewnątrz. Reprezentowane były trzy projekty, realizowane od dekad: Historisches Atlas von Bayern, Germania Sacra i Atlas Historyczny Polski. Obrady podzielono na trzy części. Pierwszą poświęcono modelowaniu danych, drugą ich wizualizacji, trzecią współpracy interdyscyplinarnej. W praktyce podział ten jednak okazał się bardzo umowny i wszystkie te zagadnienia przeplatały się ze sobą. Przedmiotem rozmów były podstawy ontologiczne pracy

atlasowej, wynikające stąd rozwiązania techniczne, specyfika źródeł i problem zróżnicowanego stanu badań, dobre praktyki i możliwość ich uniwersalnego zastosowania.

W odniesieniu do dynamicznych danych biograficznych zasadnicze założenia nie wzbudziły wątpliwości. Wprowadzenie danych odbywa się w arkuszach kalkulacyjnych. Punktem wyjścia dla ich struktury jest model danych oparty na wydarzeniach, który ma ułatwić zapytania SPARQL. Niezbędne jest wprowadzenie podstawowej ontologii zarówno zdarzeń, jak i miejsc. Użytkownik końcowy korzystałby z zasobów przede wszystkim przez dedykowaną aplikację.

W przypadku modelowania i obrazowania przestrzennego zasięgu władzy panowała zgodność, że konieczne jest częściowe przejście od obszarów do punktów. Priorytet dla konkretnych rozwiązań będzie wynikać ze skali i specyfiki każdej z pięciu form zwierzchności (wyróżniono zwierzchność administracyjną, wyższe i niższe sądownictwo, własność i patronat). Na przykładzie okolic Chemsee Jochen Gaab (Historischer Atlas von Bayern) pokazał, że o ile dla wyższego sądownictwa prezentacja powierzchniowa jest możliwa, o tyle dla niższego już nie, trzeba się ograniczyć do punktów o określonym przyporządkowaniu. Dla kompleksowego przedstawienia sytuacji danej miejscowości jej symbol powinien jednak odzwierciedlać wszystkie pięć zwierzchności. To nie wszystko: żadna z nich nie musiała być jednoznaczna. W propozycjach kartograficznych Jany Moser (Leibniz-Institut für Länderkunde) zostały uwzględnione następujące możliwości: zwierzchnictwo podzielone, sporne, hipotetyczne, brak danych. Kartografka zaproponowała kilka rozwiązań graficznych. Przy zastosowaniu dla jednej miejscowości wyglądają one klarownie, co nie przesądza o ich użyteczności na mapie obejmującej wiele takich punktów.

Dalekosiężnym celem niemieckiej kartografii historycznej jest opracowanie

cyfrowego atlasu historycznego dawnej Rzeszy. Projekt DigiKAR ma przygotować narzędzia, które umożliwią rozpoczęcie systematycznych prac. Warsztaty dobrze ukazały stan ich zaawansowania: zarówno dotychczasowe osiągnięcia, jak i daleką drogę nie tylko do zakończenia, lecz również do pełnego otwarcia prac nad takim dziełem. ■

Marek Słoń
(Lublin)

HiSMaComp Project Workshop, Münster, 5–7 października 2023 roku

Choć spotkanie w Münster było klasycznymi warsztatami, to ze swoim bogatym, trzydniowym programem i blisko 50 uczestnikami z kilku krajów miało rangę nie mniejszą niż niejedna konferencja. Kierowany przez Romana Czaję (UMK) projekt HiSMaComp jest finansowany przez Narodowe Centrum Nauki i Deutsche Forschungsgemeinschaft w ramach programu Beethoven 4. Rozpoczął się w lecie 2022 r. i jest przewidziany na trzy lata. Warsztaty odbyły się więc jeszcze przed półmetkiem i były raczej podsumowaniem jego początkowej fazy oraz próbą wyznaczenia dalszego kierunku. Istotne znacznie miała wymiana poglądów między członkami zespołów bezpośrednio zaangażowanych w prace po stronie polskiej i niemieckiej oraz zewnętrznych ekspertów, w tym osób zaangażowanych w grant „Historical Ontology of Urban Space”. To wcześniejsze przedsięwzięcie miało za zadanie przygotowanie podstaw teoretycznych dla opracowania cyfrowych atlasów miast tak, aby maksymalnie ułatwić badania porównawcze z wykorzystaniem komputerów¹.

Nowa inicjatywa stanowi w pewnej mierze kontynuację i weryfikację rezultatów projektu HOUSE. Odniesienie do niego, szczególnie w zakresie przyjmowanych rozwiązań ontologicznych, pojawiała się często w obradach.

Część wystąpień była poświęcona wyjaśnieniu, względnie pogłębieniu znajomości podstawowych zagadnień: czym są metadane, Open Data, zasady FAIR, jakie znaczenie ma ontologia w pracy z systemami informacji przestrzennej (GIS). Dwa wystąpienia poświęcono specyfice map katastralnych w Polsce i w Niemczech. Kolejnym ważnym blokiem była prezentacja ustaleń szczegółowych w ramach przygotowań do edycji sześciu atlasów miast. Obejmują one po jednym przykładzie z Polski i z Niemiec metropolii (Warszawa i Magdeburg), miasteczka kościelnego (Olsztyn i Ochsenfurt) oraz uzdrowiska (Inowrocław i Bad Pyrmont). Po wprowadzeniu w historię tego ostatniego ośrodka uczestnicy byli proszeni o zakwalifikowanie obiektów odnalezionych w konkretnych źródłach tekstowych i ikonograficznych do właściwych kategorii ontologicznych i zlokalizowanie ich na współczesnej mapie cyfrowej. To ćwiczenie było następnie punktem wyjścia do dyskusji na temat przydatności ontologii dziedzinowej. Ostatnie posiedzenie miało najbardziej techniczny charakter i zawierało prezentację wybranych narzędzi, m.in. aplikacji i platformy GeoNode.

Bardzo żywe obrady i nie mniej ożywione rozmowy w kuluarach są dobrym symptomem badawczego fermentu, jaki niesie ze sobą ten interdyscyplinarny i międzynarodowy projekt. ■

Marek Słoń
(Lublin)

¹ Ukazała się książka podsumowująca wyniki projektu: *Modeling the City. Formal Ontology and Spatial Humanities*, red. W. Duży, Oxford 2024.

Konferencja „The Road Goes on – HGIS, Digital Humanities and the Study of Medieval and Early Modern Roads, Routes, and Spaces”, Tampere (Finlandia), 16–17 lutego 2024 roku

W dniach 16–17 lutego 2024 r. w fińskim Tampere odbyła się konferencja „The Road Goes on – HGIS, Digital Humanities and the Study of Medieval and Early Modern Roads, Routes, and Spaces”. Obrady prowadzono w centrum muzealnym „Vapriikki”, mieszczącym w sobie m.in. Muzeum Muminków, Muzeum Gier Komputerowych, Muzeum Poczty i Muzeum Historii Naturalnej. Konferencja odbyła się w ramach projektu „Viabundus Finland 1350–1650” prowadzonego na Uniwersytecie w Tampere pod kierunkiem Tapio Salminena¹. Celem przyświecającym organizatorom było z jednej strony spotkanie badaczy zajmujących się badaniami nad dawnymi drogami, transportem, handlem i pokrewnymi tematami w kontekście humanistyki cyfrowej i GIS-u historycznego, a z drugiej strony wymiana doświadczeń i praktyk dotyczących wykorzystania, wizualizacji i prezentacji historycznych danych przestrzennych dotyczących dróg zarówno w badaniach akademickich, jak i w historii publicznej (*public history*).

Obrady rozpoczęły się wykładem otwierającym, wygłoszonym przez Nielsa Petersena (Uniwersytet w Getyndze). Wystąpienie poświęcone było dotychczasowym badaniom mobilności i sieci drogowych w późnym średniowieczu i epoce wczesnonowożytnej. Prelegent, omówiwszy dotychczasową literaturę poświęconą temu zagadnieniu, dokonał przeglądu aktualnych projektów badawczych oraz przedstawił założenia i realizację projektu „Viabundus”, prowadzonego w kilku krajach

europjskich. Projekt ten gromadzi dane dotyczące dróg w Europie z lat 1350–1650. Zawiera informacje o lokalizacji miast, wsi, komór celnych i inne związane z podróżowaniem i handlem. Wyniki przedstawione są w przystępnej formie na stronie internetowej (zwłaszcza interesująco przedstawia się moduł pozwalający wyznaczyć trasę z jednego punktu do drugiego)².

Po wykładzie rozpoczęto sesję poświęconą wspomnianemu projektowi. Bieżącą sytuację jego części realizowanej w Finlandii omówił Tapio Salminen w referacie „Viabundus Finland 1350–1650. Challenges and Solutions”. Następnie Johan Åhlfeldt (Uniwersytet w Göteborgu) w swoim wystąpieniu pt. „Swedish Roads and Economic Development 1350–1750” zaprezentował aktualne prace przygotowawcze prowadzące do rozpoczęcia w 2025 r. projektu „Viabundus Sweden”. Trzeci referat w tej sesji wygłosił Kasper M. Andersen (Moesgaard Museum w Beder). W wystąpieniu zatytułowanym „Connecting a World of Water. Ferries in Medieval Denmark. An Ongoing Project” przedstawił obecny stan badań nad przewozami promowymi (*ferries*) w Danii w późnym średniowieczu i w epoce nowożytnej, prowadzonych w ramach projektu „Viabundus”.

Druga sesja – „Sources and Possibilities” – składała się z dwóch referatów. W pierwszym z nich – „Digital Elaboration of Karol Perthées’ Works as a Step Towards a Comprehensive Reconstruction of the Road Network of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Early Modern Times” – Michał Gochna (IH PAN) omówił bieżące prace nad szkicami parafii i mapami województw Karola Perthéesa, dokonując charakterystyki źródeł i przedstawiając narzędzia i metody ich opracowania. Wskazał również na możliwości badawcze, jakie dają te materiały dla rekonstrukcji dróg. W drugim referacie pt. „Roads in

¹ Strona projektu: <https://projects.tuni.fi/viabundus-finland/> [dostęp: 12 września 2024].

² Strona projektu: <https://www.landesgeschichte.uni-goettingen.de/handelstrassen/index.php> [dostęp: 22 września 2024].

Grand Duchy of Lithuania in 1350–1650. Research Opportunities” Mikola Volkau (Europejski Uniwersytet Humanistyczny w Wilnie) przedstawił dotychczasowe ujęcia tematu w literaturze oraz zaprezentował własne pilotażowe badania nad tą problematyką, analizując m.in. wzajemne powiązania między rozwojem dróg i sieci miejskiej na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego od XVI do XVII w.

Trzecia sesja poświęcona była doświadczeniom i emocjom związanym z użytkowaniem dróg. Obrady w tej części otworzył referat Katie Barclay (Uniwersytet w Heidelbergu; Uniwersytet w Adelajdzie) pt. „Lonely Spaces: Emotion, Meaning and Movement”. Prelegentka, opierając się na osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych źródłach narracyjnych, prezentowała różne sposoby opisywania przeżyć bohaterów korzystających z dróg w mieście, na wsi i tych znajdujących się pomiędzy osadami. Kolejny referat – „The Road as an Experience in Space” – wygłosiła Raisa Tovo (Uniwersytet w Tampere), która poruszyła takie zagadnienia jak nadawanie znaczeń przestrzeni zastanej i tej, którą się tworzy, droga jako coś, co łączy i coś, co rozdziela czy też związki między drogą fizyczną a mentalną. W ostatnim wystąpieniu w tej sesji – „Tavern as an Experienced Space” – Jenni Lares (Uniwersytet w Tampere) skupiła się na karczmach późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych, analizując ich postrzeganie i doświadczanie w kontekście wspomnianych epok. Na podstawie wybranych studiów przypadków badaczka analizowała, jak doświadczenie i praktyki ludzi wpływały na budowę infrastruktury i odwrotnie.

Następnego dnia obrady otworzył Sami Louekari, dyrektor Fińskiego Muzeum Poczty w Tampere, wykładem dotyczącym możliwości współpracy muzeów z uniwersytetami, w którym m.in. podkreślił rolę tych pierwszych w popularyzowaniu prac naukowców. Prelegent scharakteryzował również znaczenie i ograniczenia badań

naukowych prowadzonych przez muzealników. Po wykładzie rozpoczęła się sesja pt. „HGIS and Spatiality”. Ville-Pekka Kääriäinen (Uniwersytet w Helsinkach) w referacie pt. „A Humanistic Approach to GIS. From Simple Maps to Complex Spatial Analysis” omówił prowadzone przez siebie badania nad tworzeniem się państwa na przykładzie parafii Iisalmi (środkowa Finlandia) w XVII w. Prelegent zaprezentował wykorzystane źródła pisane i kartograficzne, literaturę oraz metodykę korzystania z GIS-u, poczynawszy od zbierania danych, poprzez ich harmonizowanie, analizę i wizualizację. Przedstawił również problemy, na jakie napotyka młody badacz rozpoczynający badania z użyciem narzędzi GIS-owych. Drugi referat w tej sesji – „FAIR Data Perspectives on Digitizing Roads and Communications Routes. Considerations Emerging from the Historical Travel and Communications in Finland c. 1650–1917 Project” – wygłosił Eljas I. Oksanen (Uniwersytet w Helsinkach). Prelegent omówił źródła, metody i cele przyjęte w tytułowym projekcie, wskazując na zastosowanie nowych technologii w badaniach, zwłaszcza z użyciem danych niepewnych. Z kolei Bart Holtermann (Niemieckie Muzeum Morskie w Brementen) w referacie „Spatial Analysis of Premodern Infrastructure Networks. The Example of Cologne” przedstawił możliwości wykorzystania danych zgromadzonych w ramach projektu „Viabundus”, skupiając się szczególnie na informacjach dotyczących komór celnych. Referent zwrócił uwagę na konieczność uwzględniania w tego typu badaniach dróg wodnych, co nie zawsze jest możliwe ze względu na zachowaną bazę źródłową.

Ostatnia sesja – „Mapping and Presenting Experiences in Travelling and Communication” – składała się z dwóch referatów. W pierwszym z nich – „Saints and Places. Challenges and Benefits of Mapping Lived Religion” – Jyrki Nissi (Uniwersytet w Tampere) przedstawił prace prowadzone w ramach projektu dotyczącego

mapowania religijności w średniowiecznej Finlandii. W badaniach wykorzystywane są takie źródła jak rękopisy (głównie przywileje i nadania), zabytki sztuki, księgi cudów, które w zestawieniu ze świętyniami, drogami pielgrzymimi i innymi przejawami religijności pozwalają na wielowątkowe studia nad religijnością w kontekście przestrzennym. Ostatni referat w sesji – „Taking the Old Culture Heritage for a Ride? The Journey of the Museum with National Responsibility Relating to Communication, Games, Post and Digital Life” – wygłosiła Tiia Tiainen (Fińskie Muzeum Poczty w Tampere). Prelegentka omówiła inicjatywy muzealne prowadzone przez kilka muzeów fińskich, w których kładzie się nacisk na nowe formy opowiadania o historii, jak np. mapy bitew w technologii 3D (z odpowiednią aranżacją dźwiękową), tworzenie przestrzeni w muzeach do swobodnej dyskusji o przeszłości czy też spacer historyczny po miastach z użyciem technologii rozszerzonej rzeczywistości.

Podsumowując, konferencja w Tampere zgromadziła badaczy z Europy wykorzystujących w swoich pracach metody i narzędzia GIS (i pokrewne) nie tylko w studiach nad rekonstrukcją dróg, choć ten wątek oczywiście dominował. Uczestnicy mogli zapoznać się z aktualnym stanem projektu – a raczej prowadzonych w kilku krajach projektów – „Viabundus”. Wiele z prezentowanych w referatach problemów metodologicznych pokrywało się, dzięki czemu można było zainspirować się możliwościami ich rozwiązania przedstawionymi w innych wystąpieniach i w czasie licznych dyskusji. Na plus ocenić trzeba również liczną obecność muzealników i wskazywanie potrzeby ich współpracy z naukowcami, co nieś będzie korzyści nie tylko dla obu tych grup, ale przede wszystkim dla szerszej publiczności. Publikacja tomu pokonferencyjnego nie jest planowana. ■

Michał Gochna
(Warszawa)

IV Akademia Kartografii i Geoinformatyki „Modelowanie czasoprzestrzenne”, Wrocław, 22–24 maja 2024 roku

W dniach 22–24 maja 2024 r. w hotelu im. Jana Pawła II we Wrocławiu odbyła się IV Akademia Kartografii i Geoinformatyki „Modelowanie czasoprzestrzenne” pod honorowym patronatem i z udziałem Głównego Geodety Kraju Alicji Kulki. Konferencja poświęcona była szeroko rozumianemu problemowi czasu w modelowaniu przestrzennym, szczególnie w geoinformatycznym podejściu do analiz dynamicznych i geowizualizacji, w tym opracowań kartograficznych. Jej celem była także dyskusja i wymiana doświadczeń na temat udziału nowoczesnych technologii geoinformacyjnych w przetwarzaniu i analizach danych czasoprzestrzennych w systemach informacji geograficznej. Szczególna uwaga została poświęcona zagadnieniom takim jak: wyniki projektów HGIS, mapy historyczne i dawne, planowanie przestrzenne, suburbanizacja, zmiany demograficzne, ochrona zdrowia, edukacja, rozwój infrastruktury i gospodarki, rejestracja różnych zjawisk i procesów przestrzennych metodami zdalnymi i bezpośrednimi (na przykład w leśnictwie, klimatologii, ochronie środowiska, hydrografii, archeologii, geologii, geomorfologii, górnictwie i in.), badania przemieszczeń i odkształceń obiektów antropogenicznych i naturalnych, rekonstrukcje i animacje 2D, 3D i 4D oraz techniki, narzędzia i aplikacje do gromadzenia, przetwarzania, modelowania, analizowania i wizualizacji danych czasoprzestrzennych.

Akademii towarzyszyły: wręczenie medalu im. prof. Andrzeja Makowskiego za istotny wkład w rozwój kartografii, prezentacja opracowań zgłoszonych do konkursu Stowarzyszenia Kartografów Polskich (SKP) o nagrodę im. Krzysztofa Buczkowskiego na najlepsze mapy roku

oraz obchody XXV rocznicy powstania Stowarzyszenia Kartografów Polskich. Główny Geodeta Kraju Alicja Kulka wręczyła statuetkę zwycięzcy głównej nagrody w konkursie SKP „Internetowa Mapa Roku 2024” tj. Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Wielkopolskiego za mapę „Śladami dziejów Wielkopolski”. Z okazji XXV rocznicy powstania SKP na ręce dr hab. inż. Joanny Bac-Bronowicz, prof. Politechniki Wrocławskiej, przewodniczącej Zarządu Głównego SKP, Alicja Kulka przekazała list gratulacyjny oraz jubileuszową statuetkę. Organizatorami wydarzenia byli SKP, Katedra Geodezji i Geoinformatyki Wydziału Inżynierii Górniczej i Geologii Politechniki Wrocławskiej, Komisja Geoinformatyki Polskiej Akademii Umiejętności, Zakład Geoinformatyki i Kartografii Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Wydziału Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska Uniwersytetu Wrocławskiego, Katedra Geomatyki i Kartografii Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Katedra Geomatyki i Kartografii Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Główna Komisja Historii i Tradycji Stowarzyszenia Geodetów Polskich.

Konferencja podzielona była na siedem sesji referatowych i sesję posterową. Podczas pierwszej sesji referatowej „Czas w modelowaniu przestrzeni historycznej” omawiano różnorodne podejścia do modelowania przestrzeni historycznej, uwzględniając zarówno narzędzia geowizualizacji, jak i metody analizy czasoprzestrzennej. Izabela Gołębiowska (UW) w referacie „Badania użyteczności narzędzi geowizualizacji prezentujących dane czasoprzestrzenne”, omawiając tytułowe badania wskazała, jak takie narzędzia mogą wspierać zrozumienie zmian historycznych. Ewa Łużyńska (PW) w swoim referacie „Dokumentowanie i badanie zmian czasoprzestrzennych w obiektach

architektonicznych o metryce średnio-wiecznej” skupiła się na wymienionych procesach, co pozwala lepiej zrozumieć ich ewolucję w czasie. W referacie Pawła Hanusa i Joanny Reczyńskiej-Kmieciak (AGH) „Przystosowanie modelu EGiB do rejestrowania czasu w pracach geodezyjnych związanych z granicami” przedstawiono adaptację modelu EGiB do rejestrowania zmian granic w kontekście prac geodezyjnych. Barbara Hordyniec (UPWr) z kolei w wystąpieniu pt. „Trendy i kierunki rozwoju eksploracji wizualnej mobilności miejskiej” omówiła postępy w eksploracji wizualnej mobilności miejskiej, sugerując nowe kierunki rozwoju dla badań nad mobilnością w kontekście urbanistycznym.

Druga sesja referatowa została podzielona na dwie części. W pierwszej z nich („Zastosowania HGIS w administracji i instytucjach społecznych”) wygłoszono cztery referaty. Artur Kaczmarek (Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Katowicach) w swoim wystąpieniu „Dane historyczne w geoportalu Województwa Śląskiego ORSIP 2.0” omówił tytułowe zagadnienie, pokazując, jak dane historyczne mogą wspierać zarządzanie regionalne. Anna Osowska (Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego we Wrocławiu) przedstawiła projekt „Nie tylko dane przestrzenne – wyprawy w przeszłość na Geoportalu Dolny Śląsk”, ukazując, jak dane przestrzenne mogą być użyte do edukacji i popularyzacji historii regionu. Andrzej Dziubiński (Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego w Łodzi) w referacie „Mapy historyczne w Geoportalu Województwa Łódzkiego” omówił wykorzystanie map historycznych w tytułowym Geoportalu, mające na celu poprawę świadomości historycznej mieszkańców regionu. Andrzej Przerwa (Świdnickie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Świdnicy Sp. z o.o.) w swoim wystąpieniu pt. „GIS w ŚPWIK. 400 lat świdnickich wodociągów” skupił się na użyciu GIS w zarządzaniu infrastrukturą

wodociągową w Świdnicy, gdzie dane historyczne pomogły lepiej zrozumieć rozwój sieci wodociągowej na przestrzeni 400 lat.

Druga część tej sesji została zatytułowana „Aplikacje do gromadzenia, przetwarzania, modelowania, analizowania i wizualizacji danych czasoprzestrzennych”. Wygłoszono w niej trzy referaty. Jan Jadczyzyn (IUNG) w swoim wystąpieniu „Znaczenie mapy glebowo-rolniczej w wymiarze historycznym i współczesnym” przedstawił znaczenie tytułowej mapy w kontekście historycznym i współczesnym, wskazując na jej przydatność w planowaniu przestrzennym. Przemysław Kokociński z firmy Gepol zaprezentował jej wkład w tworzenie map tematycznych, takich jak Mapa Sozologiczna Polski i Mapa Hydrograficzna Polski, podkreślając znaczenie dokładnych danych tematycznych dla zarządzania zasobami naturalnymi. Z kolei Dariusz Gotlib (PW) w wystąpieniu pt. „W kierunku polskiej bazy danych topograficznych 4D” zaprezentował koncepcję tytułowej bazy, która mogłaby zrewolucjonizować zarządzanie informacją przestrzenną w Polsce.

Tematyka obrad trzeciej sesji dotyczyła zagadnień związanych z wykorzystaniem czasu w kontekście planowania przestrzennego, demografii, suburbanizacji oraz rozwoju infrastruktury. Mirosław Krukowski (UMCS) w wystąpieniu „Nieostrość pojęciowa w kartografii historycznej” omawiał tytułowy problem, sugerując potrzebę precyzyjniejszych definicji w pracach kartograficznych. Z kolei Waldemar Spallek (UWr) w referacie „Historycznogeograficzna baza danych dawnych podziałów administracyjnych na obszarze współczesnej Polski” zaprezentował wspomnianą bazę w kontekście jej przydatności w badaniach nad zmianami administracyjnymi i przestrzennymi kraju. Pozostałe referaty poruszały tematy metodologii retrogresji w kartograficznej rekonstrukcji granic oraz analizy danych demograficznych i infrastrukturalnych w kontekście planowania przestrzennego.

Podczas czwartej sesji – „Pozyskiwanie i rejestracja danych przestrzennych odnoszących się do zjawisk i procesów przyrodniczych, społeczno-gospodarczych i historycznych” – poruszano tytułowe zagadnienia w różnych kontekstach. Paweł Kowalski (PW) przedstawił wyzwania związane z integracją danych o zniszczeniach wojennych na Ukrainie w systemach GIS. Kolejne referaty dotyczyły modelowania paleorekonstrukcji geoidy w czasie geologicznym (Anatolii Tserklevych, Taras Badlo, Olexandr Zayats, Evhenii Shylo – wszyscy z Uniwersytetu Państwowego Politechnika Lwowska; Sławomir Łapiński, PW), wykorzystania pomiarów satelitarnych do prognoz hydrologicznych (Tomasz Niedzielski, UWr; Michał Halicki, UWr). Dynamikę przemian środowiskowych w XIX w. w Królestwie Kongresowym na podstawie zarówno map, jak i źródeł pisanych oraz archiwów natury przedstawił Tomasz Związek z IGI PAN. Z kolei Weronika Wnuk (UW) w swoim referacie zaprezentowała wyniki badań nad kilkuset zaginionymi miejscowościami z terenów Królestwa Polskiego, z wykorzystaniem dawnych i współczesnych map oraz ortofotomap.

Piąta sesja poświęcona była teorii i praktyce kartografii historycznej, ściślej gromadzeniu, przechowywaniu i wykorzystaniu źródeł. Mateusz Zawadzki ze współpracownikami z UMCS omówili dylematy związane z udostępnianiem źródeł kartograficznych, podkreślając różnice między repozytoriami a bibliotekami cyfrowymi. Grzegorz Myrda z IH PAN skupił się na zagadnieniach związanych z harmonizacją informacji przestrzennych pochodzących z różnych źródeł historycznych, co jest kluczowe dla tworzenia spójnych baz danych historycznych. Kolejne referaty (Piotr Banasik i Kazimierz Bujakowski, AGH; Karolina Wereszczyńska, UMK; Stanisław Szombara, AGH) omawiały wykorzystanie archiwalnych danych geodezyjnych i kartograficznych oraz możliwości integracji geoinformacji w genealogii.

W szóstej sesji referatowej pod nazwą „Humanistyka cyfrowa a kartografia miejska” poruszano różnorodne aspekty związane z zastosowaniem narzędzi cyfrowych w badaniach kartograficznych i rozwoju miast. Referat Roberta Golby i Romana Czai (UMK) dotyczył założeń projektu wydawniczego „Atlas Historyczny Miast Polskich” (AHMP), natomiast w referacie Rafała Eysymontta (UWr), Radosława Glińskiego (UK) i Marcina Siehankiewicza zawarte zostały praktyki kartograficzne w kontekście AHMP w części dotyczącej Śląska. Jakub Kuna, Beata Konopska, Mateusz Zawadzki i Paweł Cebrykow (UMCS) wskazali na metodyczne oraz techniczne wyzwania w opracowywaniu zeszytów dotyczących Kazimierza Dolnego, Puław i Wąwolnicy w ramach serii AHMP. Robert Golba wraz z Agnieszką Pilarską (UMK) zaprezentował rozwój przestrzenny wybranych miast w tym projekcie, a wraz z Anną Kozłowską (UMK) skupił się na historycznym rozwoju Olsztyna. Andrzej Głazewski i Paweł Pędzich (PW), wraz z Yulią Holubinką i Marianną Yurkiv (Uniwersytet Państwowy Politechnika Lwowska), zbadali własności metryczne dawnych planów Lwowa z lat 1766–1917, a następnie przeanalizowali właściwości odwzorowań oraz kartometryczności wybranych map Galicji z XVIII i XIX w. Na zakończenie sesji Maria Stadnicka z UMCS przedstawiła temat sposobów ukrywania informacji geograficznej na zimnowojennych planach miast do użytku powszechnego, ukazując znaczenie kartografii w kontekście ideologicznym i historycznym.

Ostatnia, siódma sesja koncentrowała się na integracji i analizie danych przestrzennych w zarządzaniu środowiskiem i zasobami naturalnymi. Prelegenci omawiali metody integracji danych z różnych źródeł, wykorzystanie modeli GIS do analizy dynamiki przemian przestrzennych oraz wyzwania związane z prezentacją danych środowiskowych. Dyskutowano

również o przyszłości kartografii i potrzebie rozwoju nowych narzędzi i metodologii, które umożliwią bardziej efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi w obliczu zmieniających się warunków klimatycznych. Ciekawym urozmaicheniem na koniec sesji i konferencji było wystąpienie Bartłomieja Bielawskiego (PW), w którym zaproponował on zainicjowanie prac nad nowymi specyfikacjami danych Krajowej Infrastruktury Informacji Przestrzennej (KIIP), które będą zgodne z normami ISO serii 19100, co ma poprawić jakość modeli danych oraz ułatwić ich implementację. Autor zaproponował konkretne normy do wykorzystania, które mogą zwiększyć efektywność korzystania z danych przestrzennych w gospodarce i administracji państwowej, jednocześnie wskazując na konieczność unikania dodatkowych kosztów związanych z brakiem zgodności specyfikacji z normami.

Akademia dostarczyła szerokiego wglądu w różnorodne tematy, od zastosowań kartografii historycznej, przez nowoczesne technologie w badaniach środowiskowych, po przyszłość zarządzania danymi przestrzennymi w kontekście zmian klimatycznych. Jednym z głównych wniosków płynących z konferencji jest rosnące znaczenie integracji danych z różnych źródeł – zarówno historycznych, jak i współczesnych – w celu uzyskania bardziej kompleksowego obrazu zmian zachodzących w środowisku i przestrzeni miejskiej. Zarówno w dyskusjach prowadzonych ze względów czasowych w kuluarach, jak i w wielu wystąpieniach podkreślano potrzebę harmonizacji i standaryzacji danych przestrzennych, co pozwoli na lepsze ich wykorzystanie w praktyce administracyjnej oraz naukowej. Ponadto zauważono, że nowoczesne technologie, takie jak geowizualizacja, skanowanie laserowe czy modelowanie 3D, mają ogromny potencjał w zwiększaniu dokładności analiz przestrzennych oraz wspomaganie decyzji zarządczych. Ważnym elementem konferencji była

również dyskusja na temat zastosowania sztucznej inteligencji i uczenia maszynowego w analizie danych geoinformacyjnych. Te nowoczesne metody mogą znacząco zwiększyć efektywność wykrywania zmian oraz prognozowania przyszłych zjawisk przestrzennych. Zwrócono także uwagę na konieczność rozwijania nowych narzędzi analitycznych, które pozwolą lepiej zarządzać zasobami naturalnymi i planować rozwój miast w sposób zrównoważony. Podsumowując, konferencja podkreśliła istotną rolę interdyscyplinarnego podejścia w kartografii i geoinformatyce, promując współpracę między naukowcami, praktykami i administracją publiczną w celu tworzenia bardziej innowacyjnych i skutecznych rozwiązań w zarządzaniu przestrzenią. ■

Grzegorz Myrda
(Warszawa)

Geohistoria ziem polskich w epoce rozbiorów (1772–1918), Kraków, 22 listopada 2023 roku

22 listopada 2023 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się konferencja naukowa „Geohistoria ziem polskich w epoce rozbiorów (1772–1918)”. Spotkanie zostało zorganizowane w ramach prac Platformy Badawczej „Seminarium geohistorii Galicji (1772–1918)” koordynowanej przez naukowców z Instytutu Historii i Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego¹. Za organizację wydarzenia odpowiadał dr hab. Tomasz Kargol. Celem konferencji było zaprezentowanie różnorodnych zagadnień dotyczących ziem polskich w czasie rozbiorów w paradygmacie przestrzennym oraz przedstawienie wyników najnowszych badań w tej tematyce.

Na konferencji przedstawiono 24 referaty, ogłoszone przez 32 referentów, głównie z Polski. Jednodniowa konferencja podzielona była na dwie toczące się równolegle sekcje, w każdej z nich po trzy sesje.

Pierwszą sekcję rozpoczęto sesją poświęconą gospodarczej historii Galicji. Rafał Kowalczyk (UŁ) przedstawił wpływ centralnej polityki gospodarczej Józefa II na rozwój tego regionu. Hanna Kozińska-Witt (badaczka niezależna) w swoim referacie pod hasłem „intrygujące budowle” skupiła się na turystyce przemysłowo-infrastrukturalnej. Wątek industrialny kontynuował Adam Świątek (UJ), który omówił rozwój przemysłu w Galicji oczami Teofila Merunowicza, przybliżając jego spostrzeżenia na temat przemian gospodarczych regionu w drugiej połowie XIX i początkach XX w. Robert Lipelt (Instytut Nauk Społecznych Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku) zaprezentował referat na temat kultury użytkowania lasów na Podkarpaciu.

Kolejna sesja dotyczyła map oraz semiotyki przestrzeni. Dwa pierwsze referaty zostały poświęcone pracy nad materiałami kartograficznymi Karola Perthéesa z końca XVIII w. Arkadiusz Borek (IH PAN) przedstawił „Geograficzno-statystyczne opisanie parafii” tego kartografa i metody opracowania źródła. Tomasz Królik (IH PAN) skupił się na cyfrowej edycji map województw koronnych autorstwa Perthéesa. Magdalena Sobczak i Michał Pawłowski (UJ) zaprezentowali plan okolic twierdzy Kraków jako źródło dla badań nad stanem i zmianami krajobrazu kulturowego. Tomasz Nakoneczny (UAM) omówił wielojęzyczność i wieloetniczność Poznania w okresie zaborów z perspektywy semiotyki przestrzeni miejskiej.

Popołudniowa sesja skupiła się na relacjach między człowiekiem a środowiskiem. Konrad Meus (UKEN) przedstawił, jak klęski żywiołowe odbijały się na przemianach urbanizacyjnych w Galicji. Maximilian Gröber, Lukas Müller i Roman

¹ <https://www.e-galicja.eu/> [dostęp: 16 lipca 2024].

Schrott, młodzi badacze z Uniwersytetu w Innsbrucku, na przykładzie Tyrolu zaprezentowali związek między historycznym użytkowaniem ziemi i powodziami. David Novotny (Zakład Historii Europy Wschodniej Uniwersytetu Wiedeńskiego) przedstawił znaczenie środowiska w działaniach wojennych i doświadczeniu pierwszej wojny światowej. Michał Baczkowski (UJ) zakończył tę sesję referatem o wpływie warunków naturalnych Galicji na austriackie planowanie wojenne.

Pierwsza sesja drugiej sekcji poświęcona była krajobrazowi kulturowemu. Dariusz Lorek (UAM) przedstawił zagadnienia związane z krajobrazem kulturowym dziewiętnastowiecznej Wielkopolski. Witold Piniarski (UAM) zaprezentował metodykę badań nad przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem krajobrazu wsi rozproszonej na Pojezierzu Zachodniopomorskim. Ewelina Kostrzewska (UŁ) skupiła się na opisach Bałtyku i Skandynawii końca XIX w. autorstwa Marii Kleniewskiej. Svitlana Kravchenko (UŁ) omówiła krajobraz kulturowy Wołynia na podstawie pamiętników Ewy i Zygmunta Felińskich.

Druga sesja poświęcona była relacjom między religią i sztuką a przestrzenią. Joanna Kumor-Mielnik (KUL) przedstawiła granice oraz strukturę dekanalno-parafialną łacińskiej diecezji przemyskiej. Zespół badawczy z Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ – Elżbieta Bilska-Wodecka, Izabela Soljan, Justyna Liro i Krzysztof Ostafin – zreferował zróżnicowanie religijne Galicji w drugiej połowie XIX i na początku XX w. na podstawie spisów powszechnych. Jan Bulak (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) omówił czynniki wpływające na życie codzienne i tożsamość dziewiętnastowiecznych wsi parafii Zielonki pod Krakowem. Jarosław Działek (UJ) przedstawił geohistorię centrów polskich sztuk wizualnych w latach 1760–1939.

Ostatnia sesja obejmowała tematykę miast i rzek. Aleksander Łupienko (IH PAN) omówił infrastrukturę techniczną miast Galicji i jej rozwój w okresie 1850–1914. Szymon Kazusek (UJK) na podstawie rejestrów mostowego przedstawił zmiany w ruchu wodnym na Wiśle w rejonie Krakowa w latach 1773–1785. Anna Miklar (UJ) i Mateusz Zawadzki (UMCS) zaprezentowali rolę rzeki jako granicy reliktovej na przykładzie granic w Galicji. Tomasz Kargol (UJ) zakończył sesję referatem na temat rzek w programie gospodarczej modernizacji Galicji.

Całą konferencję zamknęły podsumowujące obrady plenarne.

Konferencja „Geohistoria ziem polskich w epoce rozbiorów (1772–1918)” dostarczyła szerokiego przeglądu badań nad epoką rozbiorów w ujęciu przestrzennym. Szczególnie liczne były referaty poruszające zagadnienia związane z funkcjonowaniem miast. Silnie reprezentowane były studia zajmujące się środowiskiem naturalnym w związku z różnymi przejawami działalności ludzkiej. W poszczególnych referatach często przewijał się też wątek modernizacji i industrializacji, co nie jest zaskakujące, jeśli mowa o wieku XIX. Prócz tego znalazło się miejsce na zagadnienia związane z krajobrazem kulturowym, postrzeganiem przestrzeni, religią, wojną i samymi źródłami kartograficznymi. Poszczególne zagadnienia często łączyły się w pojedynczych referatach. Geograficznie wystąpienia koncentrowały się w większości na obszarze Galicji, co mogło pozostawić niedosyt, jeśli chodzi o pozostałe zabory. Dużą zaletą zorganizowanego spotkania była interdyscyplinarna perspektywa – reprezentowani byli zarówno historycy, jak i geografowie – co pozwoliło na wymiany doświadczeń między naukowcami z różnych dziedzin. ■

Arkadiusz Borek
(Warszawa)

XVI Międzynarodowa Konferencja Naukowa – „Cities at the Boundaries”, European Association for Urban History, Ostrava, 4–7 września 2024 roku

Aspekty rozwoju urbanistycznego miast są w dalszym ciągu bardzo atrakcyjnym polem badawczym, czego dowodzi międzynarodowa cykliczna konferencja naukowa, która odbyła się w Ostrawie 4–7 września 2024 r. Organizatorem tego dużego wydarzenia odbywającego się na tamtejszym uniwersytecie było European Association for Urban History (EAUH). Stowarzyszenie to od wielu już lat organizuje spotkania badaczy zajmujących się różnymi aspektami miasta, w tym szczególnie zagadnieniami jego urbanizacji. Wydarzenie w Ostrawie było szesnastą z kolei edycją tych cyklicznych spotkań badaczy. W tym pogranicznym mieście spotkali się naukowcy z całego świata, reprezentujący dość szeroko rozumiane nauki humanistyczne, którzy zajmują się funkcjonowaniem ośrodków miejskich. Tym razem skoncentrowali swoje rozważania na kwestii pogranicza miast, przyjmując za hasło całego wydarzenia – *Cities at the Boundaries*.

W programie konferencji organizatorzy zamieścili łącznie ponad 250 referatów. Niektóre z nich prezentowane były przez więcej niż jedną osobę, tak więc ogólna liczba uczestników wygłaszających zbliżyła się do 300. W trakcie konferencji obrady poszczególnych sesji prowadzone były równoległe i podzielone zostały na sesje główne (przeszło 170 referatów w 28 sesjach tematycznych), sesje specjalistyczne (ponad 60 wystąpień w 16 sesjach) oraz sześć sesji monograficznych, oscylujących wokół różnych bardziej szczegółowych kwestii (*Round Tables*). Podczas kolejnych trzech dni konferencji panele tak sesji głównych, jak i sesji specjalistycznych były pomiędzy sobą przemieszane. W poszczególnych

dniach trudno było wskazać większe bloki tworzące wiodący wątek, formowany tematycznie przez poszczególne sesje. Liczba referatów w poszczególnych sesjach wahała się od trzech do nawet jedenastu. Zakres wątków, choć sprofilowany do zagadnień kwestii pogranicza miast, był jednak bardzo szeroki. Poruszane w poszczególnych sesjach problemy dotyczyły ponadto miast w różnych częściach świata, chociaż niektóre z sesji głównych miały charakter także nieco bardziej monograficzny, skupiając referaty traktujące o jednym regionie geograficznym i zbliżonej problematyce, np. Półwyspu Iberyjskiego w późnym średniowieczu i epoce wczesnonowożytnej, które dotyczyły handlowego aspektu niektórych tamtejszych miast. Podczas innych sesji, tak jak tej dotyczącej różnych katastrof w miastach, prezentowane były referaty ujmujące tę problematykę bardziej ogólnie, szeroko i syntetycznie, podejmując także wątek ich odbudowy po zniszczeniach.

Interesująca problematyka zaprezentowana została na sesji poświęconej domom oraz warunkom mieszkaniowym w mieście nowożytnym. Poszczególne referaty dotyczyły zarówno propozycji typologii domów (Liliana Castilho, Polytechnic Institute of Viseu – analiza na przykładzie miast portugalskich w epoce wczesnonowożytnej), jak i fizycznym formom i funkcjom kamienic i willi podmiejskich (Ondřej Haničák, Silesian University in Opava oraz Ruth McManus, Dublin City University).

Ważnym zagadnieniem konferencji była problematyka wyznaczania wewnętrznych granic miejskich, zaprezentowana w jednej z sesji w szerokim aspekcie chronologicznym i geograficznym. Przedstawione tu wątki dotyczyły głównie obszarów miast europejskich (Manchester, Walencja, Praga, Amsterdam), uwypuklając wewnętrzne ich granice oraz ich podziały etniczno-religijne. Jedną z obszerniejszych sesji głównych poświęconą była kwestii migrantów w mieście w aspekcie przestępczości

z udziałem przybyszów oraz ich zeznań przed sądami miejskimi. Sesję zdominował przypadek miast holenderskich, a zwłaszcza Amsterdamu. W tej części konferencji przedstawiony został prowadzony przez badaczy szerszy projekt naukowy dotyczący problematyki migrantów przed sądami miejskimi Amsterdamu (Ariadne Schmidt, Leiden University; Samanta Sint Nicolaas, Leiden University). Podczas innej głównej sesji zaprezentowane zostały przemiany przestrzeni miejskich pod wpływem czynników globalizacyjnych w ramach szerokiego aspektu chronologicznego na przestrzeni 600 lat. Podjęte zostały wątki przemiany wyglądu i funkcji głównych ulic miast Wojwodiny w Serbii.

Z kolei w ramach sesji specjalistycznych badacze w swoich wystąpieniach ukazywali bardzo szerokie spektrum zagadnień o charakterze nieco już bardziej szczegółowym, wśród których wymieńmy kilka: kwestia „niewidzialnych granic” w mieście, tych, które w miejskiej tkance wyznaczano m.in. poprzez zamieszkiwanie poszczególnych grup etnicznych i religijnych, niewygodnego dziedzictwa architektonicznego oraz przemysłowego i stosunku do niego mieszkańców miast współcześnie. Badacze doszukiwali się również rozwoju ośrodków miejskich poza granicami głównego miasta. W sesji zatytułowanej „Edges at the Center. The Reinvention of Cities at Their Boundaries” rozważali to zagadnienie na przykładzie różnych miast w Europie, a także Dżakarty. Julie Gravier (University of Franche-Comté) zaprezentowała fragment badań pokazujących współzależności pomiędzy przedmieściami i centrami dziewięciu miast północnej Francji w szerokim aspekcie chronologicznym XVI–XIX w., bazując na planach wojskowych. Z kolei zespół badawczy z Wiednia przedstawił wyniki analizy w ramach prowadzonego projektu nad rozwojem przedmieść tego miasta. Zaprezentował, jak dawne wsie na przedmieściach Wiednia (i ich połączenia z centrum miasta) wpływały na

rozwój późniejszego ośrodka. W tym panelu specjalistycznym wzięła udział trójka historyków z Warszawy (Michał Słomski, IH PAN, Katarzyna Wagner, UW, Krzysztof Zwierz, UMK/Muzeum Warszawy), przedstawiając zagadnienie rozwoju jurydyk warszawskich w XVII–XVIII w. Jest to jedno z wielu zagadnień będących przedmiotem badań w ramach realizowanego obecnie projektu HisMaComp, który ma na celu opracowanie atlasów historycznych sześciu miast (w tym Warszawy).

Oprócz zagadnień typowo urbanistycznych dotyczących różnych miast, podczas konferencji można było wysłuchać wystąpień badaczy na co dzień zajmujących się ochroną miejskiego dziedzictwa kulturowego. W innej już sesji prelegenci podjęli kwestię muzeów w miastach, zadając pytanie, w jaki sposób władze miejskie budowały muzea (w końcu XIX i na początku XX w.) oraz jak powstające instytucje tego typu przyczyniały się do rozwoju niezurbanizowanej jeszcze przestrzeni. W wystąpieniach badaczek i badaczy zaprezentowane zostały kwestie m.in. powstawania nowych muzeów na początku XX w. w dawnych domach uznanych artystów (na przykładzie muzeów Petera Paula Rubensa w Antwerpii i Constantina Meuniera w Brukseli). Kwestia poruszona przez Kate Hill (University of Lincoln) dotyczyła tworzenia filii muzeów w Wielkiej Brytanii przed drugą wojną światową i ich wpływu na podmiejską urbanizację oraz rozwój regionalnych centrów.

Obok sesji głównych i specjalistycznych osobnymi częściami podczas trwania konferencji były panele monograficzne (*Round Tables*), podczas których omawiano m.in. nową syntezę historii Europy w ujęciu urbanistycznym (*The Cambridge Urban History of Europe*). Autorzy zapowiadanej nowej syntezy przybliżali zakres tematyczny i treść poszczególnych rozdziałów. Wystąpili m.in. Katalin Szende (Central European University, Budapeszt/Wiedeń) – rozdział *Europa*

Środkowo-Wschodnia i Wschodnia, Colin Arnaud (Institut für vergleichende Städtegeschichte, IStG, Münster) – *Dzielnice i zagospodarowanie przestrzenne miast*, Bert De Munck (University of Antwerp) & Peter Stabel (University of Antwerp) – *Przemysł miejski*, Regula Schmidt (University of Bern) – *Miasto wojskowe*, Manon van der Heijden (Leiden University) – *Przystępczość i miasto*.

Oprócz obszernego programu tematycznego w poszczególnych sesjach uczestnicy konferencji mogli skorzystać z przygotowanych przez organizatorów dodatkowych atrakcji związanych z rozwojem i dziedzictwem poindustrialnego miasta Ostrawy. Po obradach drugiego dnia konferencji, jak również po jej zakończeniu, dla chętnych przewidziano tematyczne spacerunki z przewodnikiem po wybranych lokalizacjach miasta, w którym odbywała się tegoroczna konferencja (m.in. zwiedzanie Dolnych Witkowic, kopalni Michała i innych miejsc).

Pomimo rozległości tematyczno-chronologicznej poszczególnych sesji konferencja zorganizowana była bardzo sprawnie. Wszystkie sesje podczas trzech dni konferencji pomieszczono w jednym budynku w dziesięciu salach Wydziału Filozoficznego na Uniwersytecie w Ostrawie. Niestety niedogodnością takiego rozwiązania było to, że można było uczestniczyć tylko w jednej wybranej sesji. Pomimo ogromnej rozległości tematyczno-chronologicznej prezentowanych aspektów badań wydarzenie tego typu daje nieocenioną możliwość spotkań z innymi badaczami, rozmów i inspiracji metodologią badań, którą wykorzystują naukowcy z różnych ośrodków w Europie i na świecie. ■

Krzysztof Zwierz
(Warszawa)

Warsztaty „Data/Culture Summer Workshop. Learn to Work with Big Historical Data”, Lancaster (Wielka Brytania), 5–7 czerwca 2024 roku

W dniach 5–7 czerwca 2024 r. odbyły się warsztaty „Data/Culture Summer Workshop. Learn to Work with Big Historical Data”. Poprzednia ich edycja miała miejsce w maju tego samego roku w Londynie. Tym razem przeprowadzono je w Lancaster w oddziale instytutu Alana Turinga (budynek „The Storey”). Spotkanie zorganizowano w ramach projektu Data/Culture, finansowanego przez Radę ds. Badań nad Sztuką i Naukami Humanistycznymi (AHRC). Wsparcie organizacyjne zapewniły Amerykańskie Stowarzyszenie Historyczne, Uniwersytet George’a Masona, Centrum Doskonałości N8 w Badaniach Obliczeniowo Intensywnych (N8 CIR) oraz Wydział Historii i Instytut Nauk o Danych Uniwersytetu Lancaster.

Program warsztatów rozłożono na trzy dni, w trakcie których odbywały się liczne sesje wykładowe oraz zajęcia praktyczne. Pierwszy dzień obrad rozpoczął się o godzinie 10 od powitania uczestników oraz wprowadzenia do tematyki warsztatów przez Katie McDonough (Uniwersytet w Lancaster / Instytut Alana Turinga) i Davida Beavana (Instytut Alana Turinga). Sesja ta miała na celu zapoznanie uczestników z projektem Data/Culture oraz integrację grupy. Następnie Daniel Wilson (Instytut Alana Turinga) i Katie McDonough przedstawili charakter danych z prasy dostępnej w Kolekcji Gazet Biblioteki Brytyjskiej (Brytyjskie Archiwum Gazet), omawiając dostępne źródła i ich potencjalne zastosowania badawcze. Kaspar Beelen (Uniwersytet w Londynie) zaprezentował przegląd metadanych gazet, po czym odbyła się sesja pytań i odpowiedzi.

W kolejnej części spotkania Tim Hobson (Instytut Alana Turinga) przedstawił metodykę przetwarzania danych z prasy

udostępnianej w wolnym dostępie i przeprowadził praktyczny tutorial dotyczący metadanych. Po przerwie Nilo Pedrazzini (Instytut Alana Turinga) i Kaspar Beelen poprowadzili szkolenie dotyczące analizy pełnych tekstów. Obrady zakończyły się sesją pytań i odpowiedzi oraz dyskusją na temat budowania społeczności wokół ogólnodostępnej prasy, prowadzoną przez Katie McDonough i pozostałych instruktorów.

Drugi dzień warsztatów rozpoczął się od prezentacji Katie McDonough na temat przejścia od analizy prasy do analizy map oraz integracji nowych uczestników. Prelegentka omówiła cele i zastosowania narzędzia MapReader, po czym odbyła się sesja pytań i odpowiedzi. Po przerwie, Rosie Wood (Instytut Alana Turinga) wprowadziła uczestników do zagadnień wizji komputerowej (ang. *computer vision*) i uczenia maszynowego (ang. *machine learning*), po czym uczestnicy mieli czas na instalację narzędzia MapReader.

Po przerwie Katie McDonough omówiła kryteria wyboru map do analizy, a Rosie Wood przeprowadziła sesję pobierania i instalacji dodatkowych narzędzi. Następnie uczestnicy załadowali dane do MapReader i przeprowadzili wstępny proces ich obróbki. W dalszej części spotkania zajmowano się anotowaniem danych z wybranych fragmentów map. Dzień zakończył się podsumowaniem obrad poprowadzonym przez Katie McDonough.

Ostatni dzień warsztatów rozpoczął się od krótkiego wprowadzenia, po którym nastąpiła dyskusja grupowa na temat scenariuszy użycia narzędzia MapReader. Rosie Wood omówiła proces dostosowywania modeli klasyfikacyjnych oraz zastosowanie inferencji w analizie danych. Po przerwie prowadząca przedstawiła dalsze przykłady klasyfikacji, a Josh Rhodes zaprezentował referat „Beyond the Tracks”, odnoszący się do głównego projektu z wykorzystaniem narzędzia MapReader. Katie McDonough i Rosie Wood omówiły również zagadnienia związane z wizualizacją danych mapowych.

W dalszej części spotkania uczestnicy mieli czas na samodzielne eksperymentowanie z narzędziem MapReader oraz konsultacje z zespołem instruktorów. Warsztaty zakończyły się dyskusją i podsumowaniem oraz zaproszeniem na zaplanowaną na jesień tego samego roku kolejną odsłonę warsztatów w ramach projektu Data/Culture.

Warsztaty osiągnęły założony cel, przynosząc uczestnikom nowe umiejętności w pracy z dużymi zbiorami danych historycznych, zwłaszcza z narzędziem MapReader. Docenili oni praktyczny charakter zajęć, co może ułatwić zastosowanie zdobytej wiedzy w przyszłych badaniach. Spotkanie potwierdziło znaczenie interdyscyplinarnych podejść w badaniach historycznych, łącząc analizę danych z dziedziny historii i nauk komputerowych. ■

Tomasz Królik
(Warszawa)

„I Kongres Badaczy i Badaczek Granic i Pograniczy”, Wrocław–Opole, 16–18 września 2024 roku

Współorganizowany przez kilka ośrodków naukowych „I Kongres Badaczy i Badaczek Granic i Pograniczy” odbył się pod hasłem przewodnim „(De)Konstruowanie granic w studiach nad granicami i pograniczami”. Organizatorzy postawili sobie zadanie stworzenia forum wymiany myśli i dyskusji na tematy związane z obszarami przygranicznymi. Do udziału w konferencji zaproszono więc przedstawicieli różnych dyscyplin: historyków, politologów, socjologów, ekonomistów. Perspektywa badawcza przyjęta przez organizatorów zakłada, że granice i pogranicza są nie tyle przestrzenią geograficzną, ile koncepcją, przestrzenią ideową, którą zamieszkują ludzie działający często wspólnie, ponad granicami państwowymi.

Obrady odbywały się na Uniwersytecie Wrocławskim i na Uniwersytecie Opolskim. Program obrad podzielono na sesje plenarne i równoległe sesje tematyczne. Uroczysta sesja otwierająca składała się z dwóch wykładów. Dorte Jagetic Anderson z Uniwersytetu Południowej Danii w swoim wykładzie otwierającym analizowała kwestię badań nad przestrzenią graniczną przez pryzmat różnego rodzaju kryzysów rozumianych jak element życia codziennego. Z kolei James W. Scott z Uniwersytetu Wschodniej Finlandii skupił się na zagadnieniach z zakresu geopolityki w odniesieniu do obszarów przygranicznych, zwracając przy tym uwagę na nakładające się dwie perspektywy badawcze: badania geograficzne skupione na topografii i przestrzeni fizycznej oraz badania oparte na analizie działań ludzkich w przestrzeni.

Następujące po sesji plenarnej cztery sesje równoległe dotyczyły takich tematów jak: geopolityka w odniesieniu do obszarów pogranicznych, wyzwania w badaniach kulturowych na temat granic i obszarów przygranicznych, sytuacja na wschodnich pograniczach Polski w XXI w., dziedzictwo historyczne granic i pograniczy. Pierwszą sesję, prowadzoną po angielsku, moderował Jarosław Jańczak (UAM i Europejski Uniwersytet Viadrina). Referaty wygłosili: Jaume Castan Pinos z Uniwersytetu Południowej Danii (na temat wzmożonej debaty potrzebie utrzymania granic), Anna Vlasjuk Nibe z tego samego uniwersytetu (na temat ekonomicznych i gospodarczych aspektów istnienia granic), Steen Bo Frandsen z tego samego uniwersytetu (znaczenie polityki historycznej w europejskiej geopolityce). Ekaterina Mikhailova z Arktycznego Uniwersytetu Norwegii razem ze Slavomirem Horákiem z Uniwersytetu Karola w Pradze dyskutowali o różnych aspektach trudnego sąsiedztwa między Uzbekistanem i Turkmenistanem na przełomie XX i XXI w. W drugiej sesji, moderowanej przez Andree Würm

z Uniwersytetu Okręgu Saary wygłoszono trzy referaty. Christian Wille z Uniwersytetu w Luksemburgu mówił o różnych formach oznaczania granic. Z kolei Eva Nossem z niemieckiego Uniwersytetu Okręgu Saary analizowała prezentację granic i podziałów obecnych w popularnej twórczości muzycznej. Trzeci prelegent, Tobias Schank z tego samego uniwersytetu mówił o metaforach związanych z wodą i ogniem w wewnętrznych niemieckich dyskusjach o granicach.

Sesję poświęconą wschodnim pograniczom Polski zorganizowaną w języku polskim prowadziła Małgorzata Bienkowska (UwB), do dyskusji zaś zaproszono specjalnie Zbigniewa Kurcza (UWr). Marcin Dębicki (UWr) mówił o staraniach o bardziej elastyczne relacje transgraniczne między Polską o Ukrainą na przykładzie Europejskich Dni Dobrosąsiedztwa. Andrzej Jekaterynczuk (UMCS) przedstawił różne strategie inkluzji społecznej imigrantów z Ukrainy w społecznościach religijnych. Kamil Łuczaj (UŁ) mówił o społecznej roli imigrantów z Ukrainy, Agnieszka Bielewska zaś (UWr) wraz z Ewą Słęczak-Belowską (UEK) analizowały przestrzeń Przemysła jako pograniczną przestrzeń tranzytową.

Kolejna sesja w języku polskim poprowadzona została przez Julitę Makaró (UWr). Kamilla Biskupska (UWr) mówiła o doświadczeniu powodzi we Wrocławiu z 1997 r., aktualizując swoje wystąpienie o obserwacje na temat bieżącej trudnej sytuacji hydrologicznej i powodzi w północnych Czechach i w Polsce południowo-zachodniej. Tomasz Marcysiak (Merito) przedstawił z kolei badania mające na celu przywrócenie pamięci o kosznajdrach, lokalnej społeczności niemieckojęzycznej z obszarów południowej Krajny. Tomasz Nawrocki (UŚ) w imieniu swoim i nieobecnej Ewy Bogalskiej-Martin z tego samego uniwersytetu mówił o zmianach nazw ulic w Katowicach i Metz. Z kolei Karolina Ciechorska-Kulesza (UG) przedstawiła wyniki badań terenowych

przeprowadzonych w ramach projektu mającego na celu zrozumienie znaczenia granicy państwowej z dwudziestolecia międzywojennego wytyczonej na Pomorzu. Inną część tego samego projektu przedstawiła Magdalena Sacha (UG), która zrelacjonowała wyniki badań terenowych dotyczących kolekcji i narracji przedstawianych w lokalnych i regionalnych muzeach i izbach pamięci funkcjonujących w pobliżu międzywojennej granicy państwowej na Pomorzu.

Sesje odbywające się w drugiej części pierwszego dnia obrad stanowiły tematyczną kontynuację porannej części kongresu. Kulturowe aspekty funkcjonowania ludzi w obszarach przygranicznych zajmowały prelegentów obradujących pod przewodnictwem Christiana Wille z Uniwersytetu w Luksemburgu. Andrea Wurm z Uniwersytetu Okręgu Saary mówiła o granicach społecznych i kulturowych obserwowanych w dwunarodowym przedsiębiorstwie. Astrid M. Fellner z tego samego uniwersytetu rozważała o działalności artystycznej związanej z przekraczaniem granic. Działania artystyczne zdominowały również wystąpienie Susanne Müller z Uniwersytetu Lotaryngii, która mówiła o motywie Linii Maginota obecnym w sztuce. Zjawisko transgresji i postać Terézii Mori przedstawiała Lena Wetenkamp z Uniwersytetu w Trierze.

Federica Moretti (Uniwersytet Europejski we Florencji) poprowadziła sesję, w której Tina Filipović (Uniwersytet w Puli) mówiła o organizacji świadczeń emerytalnych dla żołnierzy z Istrii. Iryna Sklokina (Centrum Historii Miast we Lwowie) omawiała różnice społeczne i ekonomiczne we Lwowie w latach 1930–1950. Z kolei Machteld Venken (Uniwersytet w Luksemburgu) przedstawiła rolę obozów wakacyjnych organizowanych po wojnie dla dzieci na pograniczu belgijsko-niemieckim.

Sesję dotyczącą dziedzictwa historycznego granic i pograniczy poprowadziła Natalia Niedźwiecka-Iwańczak (UWr).

Dominik Porczyński (UR) przedstawił wyniki badań nad dawnym pograniczem zaboru austriackiego i Kongresówki, skupiając się na znaczących przezwiskach pojawiających się wśród lokalnej ludności. Rafał Ciesielski (UJ) mówił o upamiętnianiu postaci Georga Philippa Telemanna w Żarach. Robert Heś (Muzeum Narodowe we Wrocławiu) przedstawił wyniki badań mających na celu inwentaryzację średniowiecznych i nowożytnych znaków granicznych znajdujących na obszarze całego Śląska. Z kolei Tomasz Stolarczyk (Biblioteka UŁ) przedstawił referat na temat relacji społecznych i karier rodów szlacheckich z ziemi wieluńskiej w XV i XVI w.

Temat wschodnich pograniczy Polski w XXI w. kontynuowano w sesji prowadzonej przez Małgorzatę Bieńkowską (UwB). Dariusz Wojakowski (AGH) zwrócił uwagę na konsolidację kulturową pogranicza polsko-ukraińskiego w obliczu pandemii i trwającej wojny. Moderatorka sesji wygłosiła też referat na temat lokalnej świadomości pograniczności mieszkańców Podlasia. Michał Dąbrowski (UWM) mówił o wpływie sankcji politycznych i gospodarczych na relacje społeczne na pograniczu polsko-białoruskim. Dominika Studzińska (UG) i Krzysztof Żęgota (UWM) mówili o społecznym i ochronnym wymiarze murów granicznych. Pierwszy dzień obrad zakończyła dyskusja panelowa zbudowana wokół dwudziestej rocznicy wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Spotkanie odbyło się w Biurze Współpracy Saksonii we Wrocławiu.

Program drugiego dnia obrad podzielono między dwa uniwersytety w dwóch województwach. Poranne sesje równoległe odbyły się we Wrocławiu, skąd uczestnicy konferencji pojechali do Opola. Cztery sesje poranne dotyczyły: semiotyki i symboliki obecnej na pograniczach, relacji transgranicznych na obszarze alpejsko-adriatyckim w czasie zimnej wojny, tworzenia tożsamości i relacji transnarodowych, kryzysów i konfliktów granicznych. Elżbieta

Opiłowska (UWr) poprowadziła sesję, w której wystąpili: Christophe Sohn (Instytut Badań Społeczno-Gospodarczych w Luksemburgu) z referatem na temat symboliki obrazów i znaków obecnych na granicach, Jérôme Jacob z tego samego ośrodka kontynuował temat semiotyki obrazów na przykładzie Frankfurtu nad Odrą i Słubic, Ekaterina Mikhailova zaś (Arktyczny Uniwersytet Norwegii) rozwinęła temat o wyniki badań ikonosfery tam przeprowadzonych. Następnie Loris Pagnani (Instytut Badań Społeczno-Gospodarczych w Luksemburgu) mówił o symbolice obecnej na terenie przejść granicznych wokół Luksemburga w latach siedemdziesiątych XX w.

Kolejną sesję poprowadziła Sabine Rutar (Uniwersytet w Ratyzbonie), a referaty wygłosili: Marco Abram (Centrum Badań i Nauki w Koprze) o współpracy transgranicznej na obszarze Alp Julijskich w latach 1960–1990; Urška Strle z tej samej instytucji mówiła o turystyce transgranicznej zorganizowanej wokół wędkarstwa i polowań; Benedetto Zaccaria reprezentujący tę samą instytucję i dodatkowo Uniwersytet w Padwie analizował współpracę na obszarze alpejsko-adriatyckim.

Bartosz Czepil (UO) poprowadził sesję, w której wygłoszono cztery referaty dotyczące relacji transnarodowych na obszarach przygranicznych. Jarosław Jańczak (UAM) mówił o komunikowaniu kwestii uchodźców i migrantów w Unii Europejskiej. Karol Leszczyński (Instytut Pokolenia w Warszawie) dyskutował o tym, jak istnienie diaspor dekonstruuje granice państwowe. Magdalena Marczuk (UŁ) mówiła z kolei o problemie z przekraczaniem granicy między Kanadą i USA w kontekście prezydentury Donalda Trumpa. Anna Fiń (UKEN) zajęła się złożonym zagadnieniem istnienia pograniczy na obszarach objętych licznymi migracjami.

Kryzysy wpływające na istnienie i funkcjonowanie granic były tematem przewodnim sesji, którą poprowadził Dawid

Błaszczak (AB). Anna Moraczewska (UMCS) mówiła o wpływie sytuacji na wschodniej granicy UE na prawny porządek międzynarodowy. Aleksandra Gulińska (UW) z kolei zwróciła uwagę na przebieg monitoringu praw człowieka na tej granicy. Trzeci referat w tej sesji wygłosiły Agnieszka Zaręba i Anna Szachon-Pszeny (KUL), które kontynuowały dyskusję na temat sytuacji migrantów na granicy polsko-białoruskiej.

W połowie dnia obrady przeniesiono do Opolą, po przerwie zaś odbyły się obrady zorganizowane w czterech sesjach równoległych. Wiesława Duży (IH PAN) poprowadziła sesję, w której zaplanowano cztery wystąpienia, lecz z powodu sytuacji powodziowej w Europie Środkowej wygłoszono ostatecznie trzy referaty: Ondřej Elbel (Uniwersytet w Ostrawie) planował wystąpienie na temat nadgranicznych miast bliźniaczych, lecz niestety nie zdołał go wygłosić. Norbert Cyrus (Europejski Uniwersytet Viadrina) mówił o metodologicznych aspektach badania granic państwowych, skupiając się na ich ontologicznym statusie i możliwości wykorzystania w badaniach konceptu *complexity thinking*. Zsuzsanna Fejes (Uniwersytet Ludovika w Budapeszcie) mówiła o problemach metodologicznych w badaniach nad prawnymi uwarunkowaniami współpracy transgranicznej na przykładzie węgierskich euroregionów. Maciej Cesarz (UWr) mówił z kolei o metodologicznych i etycznych problemach w badaniach nad cyfrowymi aspektami kontroli przepływu ludności na granicach Unii Europejskiej.

Grzegorz Welizarowicz (UG), będący jednym z organizatorów Kongresu, poprowadził sesję, której celem było przedstawienie badań prowadzonych w Międzynarodowym Centrum Badań Granicznych działającym na Uniwersytecie Gdańskim. Tematu tego dotyczyło wystąpienie moderatora. Trzy pozostałe referaty w omawianej sesji dotyczyły literatury popularnej omawiającej kwestie pograniczy

(Miłostława Borzyszkowska-Szewczyk), idei pomocy humanitarnej na obszarach pogranicznych (Izabela Morska), wojny w Ukrainie (Magdalena Nowak).

Kryzysy zdominowały też dyskusję w kolejnej sesji poprowadzonej przez Dawida Błaszczaka (AB). W sesji tej wygłoszono cztery referaty. Aneta Bąk-Pitucha i Anna Szachoń-Pszenny (KUL) mówiły o problemie instrumentalizacji migrantów na granicy rosyjsko-fińskiej. Pierwsza z prelegentek wygłosiła też drugi referat, w którym wraz z Agnieszką Zarębą analizowały problemy związane z kryzysem uchodźczym w Polsce w 2022 r. Grzegorz Balawajder (UO) mówił o badaniach nad bezpieczeństwem granic strefy Schengen. Z kolei Wojciech Kotowicz (UWM) analizował kwestie bezpieczeństwa na granicach wokół obwodu królewieckiego. Temat kryzysu rozwijano też w sesji poprowadzonej przez Birte Wassenberg (Uniwersytet w Strasburgu). Damian Bączkiewicz (UWr) analizował teksty literackie i medialne dotyczące mniejszości narodowych na granicy polsko-czeskiej i obecnych w nich koncepcjach granic. Bernard Reitel (Uniwersytet Artois we Francji) mówił o współpracy na granicy francusko-niemieckiej. Na koniec moderatorka sesji w swoim referacie rozwinęła temat dotyczący sytuacji na granicy francusko-niemieckiej.

Po zakończeniu obrad drugiego dnia konferencji organizatorzy zaprosili uczestników do obejrzenia filmu *Mur* (reż. Kasia Smutniak, 2023) i dyskusji na temat odgraniczania i granic. Tematykę tę podjęto też na początku trzeciego dnia kongresu. O działaniach i zaniedbaniach względem uchodźców na granicy polsko-białoruskiej w kontekście historycznych kryzysów uchodźczych w wykładzie otwierającym obrady mówiła Lidia Zessin-Jurek z Czeskiej Akademii Nauk. Z kolei Michał Buchowski (UAM) wygłosił wykład na temat korelacji i komplementarności granic społecznych i przestrzennych z perspektywy badań antropologicznych.

Łukasz Moll (UWr) poprowadził sesję, w której wygłoszono cztery referaty dotyczące europejskich obszarów przygranicznych. Kamil Bembnista z Uniwersytetu Technicznego Brandenburgii mówił o wyzwaniach energetycznych na pograniczu polsko-niemieckim. Barbara Alicja Jańczak (UAM) w tym samym regionie analizowała język i specyfikę komunikacji między użytkownikami języka polskiego i niemieckiego. Ruairidh Tarvet z Uniwersytetu w Edynburgu dyskutował kilka kwestii związanych z funkcjonowaniem mniejszości etnicznych w Europie. Z kolei Oksana Soroka i Uliana Khomut z Iwanofrankiwskiego Uniwersytetu Medycznego mówiły o organizacji ubezpieczeń i kontroli stanu zdrowia w rejonie dzisiejszego ukraińskiego Przykarpacia w okresie jego przynależności do Drugiej Rzeczypospolitej.

W programie znalazła się też sesja obradowa pod hasłem „Granice w sensie terytorialnym. Linie oddzielające państwa”. Bartosz Czepil (UO) mówił o kontekście i społecznych konsekwencjach afery wizowej z 2023 r. Laurie Trautman (Uniwersytet Zachodniego Waszyngtonu) mówiła o kontrolach granicznych w Europie i Ameryce w konsekwencji zakończonej epidemii COVID-19. Małgorzata Kułakowska (UJ) analizowała koncepcję granicy w brytyjskim prawie i debacie politycznej. Z kolei Michał Pavlásek (Czeska Akademia Nauk) mówił o praktykach życia codziennego na granicy słowacko-czeskiej.

Różne aspekty niepewności w europejskich obszarach przygranicznych omówiono w kolejnej sesji prowadzonej przez Kristine Beurskens i Nonę Renner. Peter Balogh (Węgierska Sieć Badawcza Centrum Badań Regionalnych i Gospodarczych) mówił o źródłach i konsekwencjach niepokojów społecznych na granicy słowacko-węgierskiej. Lukáš Novotný (Uniwersytet Jana Ewangelisty w Ústí nad Labem) prezentował referat dotyczący zarządzania kryzysowego na granicy Czech i niemieckiej Saksonii. Z kolei przedstawicielka

organizatorów, Elżbieta Opilowska (UWr) swoje wystąpienie poświęciła problemowi ponownego wprowadzania kontroli granicznej na granicy polsko-niemieckiej. Prelegentki z Instytutu Geografii Regionalnej w Lipsku, Kristine Beurskens, Nona Renner i Judith Miggelbrink analizowały przejawy konfliktów na obszarach przygranicznych wewnątrz Unii Europejskiej.

Granice społeczno-kulturowe wytyczyły zakres tematyczny referatów w sesji prowadzonej przez Kamillę Dolińską (UWr). Katarzyna Warmińska (UEK) mówiła o granicach terytorialnych kaszubskiej wspólnoty. Podobną kwestię podjął Przemysław Kilian (UG), opowiadając o tożsamości regionalnej na pograniczu Kaszub, Kociewia i Borów Tucholskich. Z kolei Marek Mazurkiewicz (UO) mówił o przesłaniu symbolicznej pogranicza polsko-niemieckiego. Sławomir Łodziński (UW) wygłosił referat, w którym analizował spory o nazwy miejscowości w językach mniejszościowych w Polsce.

W drugiej części obrad dotyczących granic społeczno-kulturowych wygłoszono trzy referaty. Artur Wysocki (UMCS) przedstawił raport z badań nad poczuciem ponadnarodowych tożsamości przeprowadzonych w Polsce w ostatnich latach. Karolina Panz (Centrum Badań nad Zagładą Żydów IFiS PAN) przedstawiła wyniki badań dotyczących przemytu na obszarze Podhala i Spisza w czasie Holocaustu. Z kolei Dorota Misiejuk (UwB) mówiła o ograniczeniach w zakresie korzystania z technologii cyfrowych w edukacji.

O możliwościach integracji transgranicznej debatowali prelegenci obradujący pod przewodnictwem Marcina Dębickiego (UWr). Referaty w tej sesji wygłosili: Dániel Balizs (Uniwersytet Techniczno-Ekonomiczny w Budapeszcie) – o suburbanizacji Bratysławy, Katalin Kovály (Węgierska Sieć Badawcza) – o sytuacji na granicy węgiersko-ukraińskiej, oraz Elifcan

Karacan wraz z Caroline Fischer (Uniwersytet Twente w Holandii) – to wystąpienie dotyczyło polityki mobilnościowej na wewnętrznych granicach UE.

Pod przewodnictwem Wojciecha Opioły (UO) obradowała sesja poświęcona praktycznym aspektom współpracy transgranicznej. Natalia Niedźwiecka-Iwańczak (UWr) mówiła o wynikach badań treści pamiętników napisanych przez mieszkańców Słubic, Gubina i Zgorzelca. Kamilla Dolińska i Julita Makaro z tego samego uniwersytetu przygotowały wystąpienie o roli miast w budowaniu i umacnianiu współpracy transgranicznej, Aleksandra Herman i Paweł Orzechowski (UW) mówili o transferze kulturowym na obszarze Śląska Cieszyńskiego.

Kongres zamykała dyskusja panelowa, której tematem był przegląd stanu badań i planów badawczych związanych z granicami i pograniczami realizowanych w wybranych ośrodkach naukowych w Polsce. Dyskusję poprowadziła Katarzyna Kownacka (UO), a wzięli w niej udział Małgorzata Bienkowska (UwB), Jarosław Jańczak (UAM), Wojciech Opioła (UO), Natalia Niedźwiecka-Iwańczak (UWr), Grzegorz Welizarowicz (UG).

Kongres zgromadził 108 prelegentów z 17 państw i kilkudziesięciu ośrodków naukowych. Dużą wartością tego wydarzenia było zaproszenie specjalistów z różnych dziedzin do wspólnej dyskusji i namysłu nad badaniami związanymi z granicami. Zabrakło jednak pogłębionych analiz czasowo-przestrzennych ukazujących złożoność podziałów granicznych na przestrzeni dziejów oraz dyskusji na temat granic administracyjnych innych niż granice państwowe. Nie można wykluczyć, że braki te zostaną uzupełnione podczas kolejnego kongresu, który ma odbyć się w Białymstoku. ■

Wiesława Duży
(Warszawa)

XXXV Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii „Społeczna rola kartografii”, Szczecin-Pobierowo, 3–5 października 2024 roku

W dniach 3–5 października 2024 r. odbyła się XXXV Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii. Tym razem miejscem obrad były gościnne mury Uniwersytetu Szczecińskiego – zarówno w stolicy Pomorza Zachodniego, jak i w nadbałtyckim Pobierowie. Tegoroczny motyw przewodni wydarzenia to „Społeczna rola kartografii”.

Tradycyjnym głównym organizatorem konferencji był Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN, który wsparty został przez Zespół Badań nad Dawną Kartografią Instytutu Historycznego Uniwersytetu Szczecińskiego. Obie instytucje łączyła osoba Przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego, dra hab. Radosława Skryckiego, prof. US; w skład tego zespołu wchodził również: dr hab. Grzegorz Kiarszys, prof. US, dr hab. Beata Konopska, prof. UMCS oraz dr hab. Bogumił Szady, prof. KUL. Tematyka obrad oscylowała wokół społecznych aspektów kartografii historycznej oraz współczesnych rozważań na temat map dawnych i historycznych, niemniej jednak główny temat nie był tak silną determinantą treści referatów jak chociażby dwa lata wcześniej w Toruniu (gdzie dominowały fortyfikacje i militarizm). Konferencja została dofinansowana ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu Doskonała Nauka II (nr KONF/SP/0203/2023/01).

W ramach trzydniowych obrad przewidziano siedem paneli wraz z przestrzenią na dyskusje plenarne i kularowe. Integralną częścią konferencji było również zwiedzanie wystawy związanej tematycznie z obradami. Program obejmował 48 referatów (w tym wieloautorskich – łącznie odnotować można 57 osób), z których nie odbył

się zaledwie jeden. Średnio przypadało aż siedem referatów na sesję. Zdecydowana większość prelegentów związana była z krajowymi uczelniami lub placówkami badawczymi, niemniej jednak odnotować należy czterech prelegentów o afiliacjach zagranicznych. Konferencja zgromadziła również badaczy i ekspertów związanych z placówkami bibliotecznymi, muzealnymi, organizacjami naukowymi czy wojskowymi oraz samorządami. Osobowo najliczniej reprezentowany był Uniwersytet Jagielloński (siedmiu czynnych uczestników), a także Polska Akademia Nauk oraz Uniwersytety: Wrocławski, Mikołaja Kopernika i Szczeciński. Referaty i dyskusje osadzone były w wielu dyscyplinach naukowych oraz polach badawczych – zwraca uwagę interdyscyplinarność licznego grona uczestników, które tworzyli nie tylko historycy i kartografowie, lecz również geografowie, archiwiści czy historycy sztuki.

Miejscem pierwszego dnia obrad była Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego. Formę plenarnego otwarcia przyjęło nie tylko powitanie przez prof. Radosława Skryckiego, lecz również następujące bezpośrednio po nim oprowadzanie po wystawie „Światy Homanna. Kartograf i jego otoczenie”, za co odpowiedzialny był wyżej wymieniony i gdzie możliwe było zapoznanie się ze zbiorami kartograficznymi oraz innymi archiwaliami związanymi z postacią norymberskiego rytownika i kartografa Johanna Homanna. Głównym elementem obrad konferencyjnych tego dnia był panel studencko-doktorancki, gdzie znalazło się miejsce dla aż dwunastu referatów najmłodszych naukowców zainteresowanych kartografią w kontekście społeczno-historycznym. Kolejno przedstawione zostały takie zagadnienia jak: „Średniowieczna mapa skarbów. Analiza wrocławskiego manuskryptu z XV wieku dotyczącego złotych szlaków w Sudetach” (Sabina Kwiecień, UW), „Materialność Orteliusa. Badania filigranów na kartach warszawskiego egzemplarza *Theatrum Orbis Terrarum* oraz

próba rekonstrukcji etapów jego produkcji” (Lena Lewandowska, UW), „*Carte d’Amerique... z 1785 r. z kolekcji kartograficznej Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*” (Krzysztof Ziomek, PAN, PAU, UJ), „Zbiór map z kolekcji Stanisława Latanowicza (1886–1935) w Bibliotece Raczyńskich” (Łukasz Nowak, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu), „Zmiany leśności na obszarze Galicji od połowy XIX wieku do współczesności” (Anna Mıklar, UJ), „Austriackie mapy wojskowe jako źródło do badań rozwoju przestrzennego wybranych uzdrowisk Galicji w XIX w.” (Damian Zając, UW), „Plany śródmieścia i okolic Gdańska w przewodnikach turystycznych wydawnictwa Baedeker do 1914 roku” (Kajetan Olejko, UG), „XX-wieczne atlasy geograficzne jako narzędzie narracji politycznej na temat współczesnych polskich Ziemi Zachodnich i Północnych” (Marcin Wereszczyński, UW), „Mapy czasu – rola interdyscyplinarnych badań i współpracy w kontekście konserwacji-restauracji dziedzictwa materialnego” (Weronika Gašior, UMK), „Urbanonimy w przestrzeni Słupska – ujęcie dynamiczne” (Adam R. Parol, Magdalena Bajer, UJ) oraz „Księgi wieczyste i mapy własnościowo-gruntowe wiosek należących do parafii Szumiąca koło Kamienia Pomorskiego w XVIII stuleciu w środowisku GIS” (Ryszard Zieleń, UG). Po wystąpieniach miała miejsce trwająca niemal godzinę dyskusja, której uczestnicy bardzo pochlebnie wyrażali się o referujących w kontekście waleń badań naukowych młodego pokolenia polskich kartografów. Zamknięciem tego dnia był grupowy przejazd autokarem do nadmorskiego Ośrodka Wypoczynkowo-Szkoleniowego Uniwersytetu Szczecińskiego w Pobierowie, gdzie miała miejsce uroczysta kolacja oraz odbywały się obrady w kolejnych dniach.

Drugi dzień obrad rozpoczął się od referatów: „*Petrus Artopoeus – duchowny, nauczyciel, autor pierwszej samoistnej mapy Pomorza*” (Michał Gierke, Książnica

Pomorska w Szczecinie), „Antonio Lafre-ri wydawca map i widoków łączonych w *composite atlases* (Lucyna Szaniawska, IHN PAN), „Marcin Helwig i jego dzieło. W 450-lecie śmierci autora pierwszej samodzielnej mapy Śląska” (Dariusz Przybytko, UW) i „On the origin of Cyrillic calligraphy on the maps of Moscow and Kremlin by Hessel Gerritsz” (Denis Khotimsky). Pierwszą sesję tego dnia zamknął dr hab. Waldemar Spallek (UW) z wystąpieniem o wybitnym polskim geografie, prof. Eugeniuszu Romerze. W dalszej części poruszono takie tematy jak: „Mykoła Kowal-Medzweckij – założyciel i pierwszy szef wojskowej służby kartograficznej i geodezyjnej Ukrainy” (Rostyslav Sossa, Instytut Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), „Wytwórcy map w obliczu kultury masowej w XIX–XX w.” (Beata Konopska, UMCS), „Brześć Litewski a dążenie Augusta II do wzmocnienia władzy w Rzeczypospolitej: historia powstania trzech planów miasta” (Mikołaj Volkau, Kirył Karluk), „Miejsce na mapie – Marii Medycejskiej walka o pozycję i utrzymanie władzy” (Małgorzata Biłozór-Salwa, UW) czy „Gdzie leży Pekin? Czyli o zainteresowaniach geograficznych Andreeasa Müllera Greiffenhausiusa” (Agnieszka Borysowska, Książnica Pomorska w Szczecinie). Omówiono również obraz Rzeczypospolitej w świetle atlasu Nicolasa Sansona (Karol Łopatecki, UW). W kolejnej sesji swoje referaty zaprezentowali: Marcin Musiał („Ikonografia XVIII-wiecznych map czeskiej prowincji franciszkanów reformatów”, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu), Jerzy Czajewski (Granice *Trójkąta Kijowskiego* na mapach regionalnych i granicznych XVIII w.) czy Ilya Andreyev („Plan miasta Mińska z drugiej połowy XVIII w. inż. Tadeusza Korzóna”, UJ). Poruszono też takie kwestie jak zastosowanie praktyczne i symboliczne map morskich (Anna Pastorek, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej), wykorzystanie kartografii przez

służby bezpieczeństwa PRL w przeciwko podziemiu niepodległościowemu (Kamil Nieścioruk, UPLub) czy symbole kartograficzne w materiałach propagandowych PRL-owskiej opozycji (Kamila Krężel, Muzeum Narodowe w Szczecinie). W ostatniej już sesji tego dnia omówiono Rękopiśmienną Mappę Miasta Kłodawy z 1826 r. (Jolanta Czuczko, Dorota Jutrzenka-Supryń, Karolina Komsta-Sławińska, UMK), zapis obecności władzy w toponimach dawnych planów Warszawy (Paweł E. Weszpiński, Muzeum Warszawy) czy automobilizm na Dolnym Śląsku na początku XX w. (Karol Machi, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu). Obrady tego dnia zakończyli Tomasz Panecki („Z historii edycji dawnych map. Początki naukowego edytorstwa źródeł kartograficznych”, IH PAN) oraz Przemysław Wiszewski („Między historią i pamięcią. Krajobraz wyobrażony na Dolnym Śląsku [XVI–XIX w.]”, UWrocław).

Ostatni dzień konferencji z przyczyn logistycznych składał się z mniejszej liczby referatów. Wśród referujących znaleźli się Beata Konopska (UMCS) i Teresa Bogacz (IH PAN) („Mapa w kulturze turystycznej – wybrane aspekty”), Mariusz Dworatschek („Kartografia Śląska z kolekcji Tomasza Niewodniczańskiego. Naukowa i edukacyjna funkcja map w zbiorach Narodowej Biblioteki Ossolineum”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich), Katarzyna Słomska-Przech („Socjotopografia warszawskiej Pragi w 1792 r. – źródła kartograficzne i problemy odtworzenia układu przestrzennego”, IH PAN), Piotr Frąckowiak („Zbiory kartograficzne w archiwach polskich publicznych uczelni akademickich”, US), Karolina Wereszczyńska („Atlas Historyczny Miast Polskich, Warszawa tom I”, UMK), Elżbieta Biłska-Wodecka („Panoramy i widoki jako źródło informacji o pasywnych *sacri monti* i kałwariach”, UJ), Robert Klimek („Podróż w czasie czyli

ziemie pruskie w mojej kolekcji map”, Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie). Tego dnia poruszono również takie tematy jak badania zmian sieci hydrograficznej na podstawie dawnych map (Barbara Kalinowska-Wójcik, UŚ), bombardowania niemieckiej fabryki paliw w Policach w kontekście zdjęć lotniczych i teledetekcji (Grzegorz Kierszys, Maksymilian Dzikowski, US), dziewiętnastowieczne twierdze zaboru rosyjskiego (Leszek Opyrchał, Wojskowa Akademia Techniczna). Obrady konferencji zamknęli Łukasz Głodek, Jan Rokosz MIC, Marcin Niedziółka, Marek Mikulski („Próba odtworzenia XVII-wiecznej Nowej Jerozolimy na Mazowszu w oparciu o odnaleziony szkic Wituńskiego z 1693 r.”, Muzeum św. Stanisława Papczyńskiego) oraz Anna Osowska („Historyczne zasoby informacyjne Geoportalu Dolny Śląsk”, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego).

Podsumowując, należy podkreślić wyjątkowo dużą liczbę wystąpień w tej edycji konferencji, jak również udział referujących z różnych instytucji, zarówno krajowych, jak i zagranicznych, co potwierdza nieganasną zasadność organizacji tego rodzaju wydarzeń i zainteresowanie sprawami kartograficzno-historycznymi w środowisku naukowym. Szczególną uwagę zwraca różnorodność i interdyscyplinarność podejmowanych tematów, a także znaczący udział doktorantów i studentów w gronie panelistów. Pozytywnie ocenić należy fakt, iż konferencja wychodzi poza ramy historii kartografii i trafia w ten sposób do szerszej publiczności, dając niepowtarzalną okazję do nawiązywania współprac między przedstawicielami różnych dyscyplin naukowych. ■

Adam R. Parol
(Uniwersytet Jagielloński)
Magdalena Bajer
(Uniwersytet Jagielloński)

Wykaz skrótów działu *Komunikaty i sprawozdania*

AB	Akademia Bialska im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
AGH	Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie
BN	Biblioteka Narodowa
IFiS PAN	Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk
IGiPZ PAN	Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego Polskiej Akademii Nauk
IH PAN	Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
IHN PAN	Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk
IUNG	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Merito	Uniwersytet WSB Merito w Toruniu
PAN	Polska Akademia Nauk
PAU	Polska Akademia Umiejętności
PW	Politechnika Warszawska
PWŕ	Politechnika Wrocławska
UAM	Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
UEK	Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
UG	Uniwersytet Gdański
UJ	Uniwersytet Jagielloński
UJK	Uniwersytet Jana Kazimierza w Kielcach
UKEN	Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
UŁ	Uniwersytet Łódzki
UMCS	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
UMK	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
UO	Uniwersytet Opolski
UPLub	Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
UPWŕ	Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
UR	Uniwersytet Rzeszowski
US	Uniwersytet Szczeciński
UŚ	Uniwersytet Śląski w Katowicach
UW	Uniwersytet Warszawski
UwB	Uniwersytet w Białymstoku
UWM	Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
UWŕ	Uniwersytet Wrocławski
UwS	Uniwersytet w Siedlcach
UZ	Uniwersytet Zielonogórski